

Glosarul oferă echivalări interesante și posibilitatea de orientare rapidă în conținutul hărții / planului, pentru persoana care cunoaște și utilizează alfabetul arab și limba turco - osmană la nivel mediu (p. 102). Majoritatea hărților din secolele XVIII - XIX au fost concepute și desenate în sistem modern vest - european, cu marcarea latitudinii - longitudinii, prin proiecția cilindrică a lui Gerardus Mercator (Gerhard Kremer, din 1569), cu scări și legende cartografice. Cartea - album este o contribuție cartografică importantă la istoria Dobrogei otomane în principal, a statelor feudale românești și a vecinilor lor, în subsidiar. Teritoriul dintre Dunărea inferioară și Marea Neagră este clar marcat ca provincie otomană timp de peste patru secole și jumătate. Particularizarea pe hărțile otomane a *re'āyā*-lelor / *kazā*-lelor otomane nord - dunărene dovedește, încă o dată, importanța acestora în supravegherea Țării Românești și a Țării Moldovei de către conducătorii otomani „*de margine*”, de pe linia marelui fluviu.

Statele feudale românești extra - carpatice sunt reprezentate pe hărțile incluse în album ca provincii otomane nord - dunărene, în timp ce Transilvania / Ardealul inter - carpatic ca teritoriu stăpânit de regii ungari, ulterior de împărații habsburgi. Se identifică aici diferența clară dintre realitatea istorică (statele feudale românești nord - dunărene nu au fost niciodată ocupate efectiv de sultanii de la Istanbul, aflându-se doar în regim de protecție tributară otomană) și pretențiile otomane de mare centru de putere în Europa Central - sudică, stăpân efectiv al teritoriilor românești din zona carpato - danubiană.

Cartea - album poate fi considerat și un manual *sui-generis* de paleografie turco - osmană, datorită clarității și cursivității înscrisurilor de pe hărți. Nu în cele din urmă, *Dobrogea în izvoare cartografice otomane (secolele XV - XIX)* / *Osmanlı Kartografya Kaynaklarında Dobruca (XVI. - XIX. yy)* poate fi considerată un model tematic și o sursă de inspirație pentru o lucrare necesară istoriografiei și cartografiei turcologice românești, de mai mare amploare geografico - istorică, *România în izvoare cartografice otomane (secolele XV - XIX)* / *Osmanlı Kartografya Kaynaklarında Romanya (XVI. - XIX. yy)*, așteptată cu justificat interes științific de istorici și geografi în general, de osmaniști în special.

—► Stelian Dumitrescu, *Comunitatea turco - musulmană din Dobrogea în cadrul statului român (1878 - 1918)*, cu un *Cuvânt - înainte* de Prof. Mihai Maxim, Editura Istros, Brăila, 2015, 175 p.

O temă istoriografică incitantă, specifică sfârșitului epocii moderne românești și teritoriului dintre Dunărea inferioară și Marea Neagră a fost abordată, ca lucrare de doctorat, de către d-l prof. Stelian Dumitrescu, ulterior publicată: *Comunitatea turco - musulmană din Dobrogea în cadrul statului român (1878 - 1918)*, cu un *Cuvânt - înainte* de Prof. Mihai Maxim, Editura Istros, Brăila, 2015, 175 p. Subiectul cercetării anterior amintite urmărește lămurirea unor evoluții istorice referitoare la etapele formării statului național unitar român, la integrarea provinciei Dobrogea în România nord - dunăreană, asimilarea populației minoritare islamice turco - tătare în comunitatea majoritară românească. Limitele cronologice

sunt semnificative: 1878, iunie - prevederile tratatului de pace de la Berlin, prin care s-a recunoscut pe plan european Independența de Stat a României și anexarea Dobrogei; 1918, martie - decembrie: Marea Unire și desăvârșirea formării statului național unitar român, în care Dobrogea era deja provincie integrată dunăreană - maritimă de patru decenii.

Autorul, prof. Stelian Dumitrescu, și-a propus, prin contribuția sa originală, să realizeze „o mai bună cunoaștere a diverselor aspecte legate de integrarea comunității turco - musulmane din Dobrogea în cadrul statului român, în perioada 1878 - 1918” (p. 19).

Prof. d-r Mihai Maxim, originar din Vorniceni, jud. Botoșani, decedat prematur la 2 august 2017 și regretat în sfera osmanisticii, coordonatorul tezei de doctorat și prefăcătorul prezentei cărți a prof. Stelian Dumitrescu, în *Cuvântul - înainte* a recomandat „*lumii științifice (istoriografice) și marelui public iubitor de istorie din România, turcologilor de pretutindeni, lucrarea de față (...), realizată în condiții deloc ușoare, în timpul rămas liber în afara serviciului (a obligațiilor didactice). (...) Cu alte cuvinte, avem de-a face cu o lucrare care, tradusă într-o limbă de circulație internațională sau chiar în turcă, ar trezi cu siguranță interesul istoricilor străini, în primul rând al celor din Republica Turcia*” (p. 15).

Prof. Stelian Dumitrescu a prezentat sursele istorice ale cercetării sale și istoriografia temei, în special cea românească și turcească. Astfel, autorul a utilizat izvoare istorice documentare, juridice, demografice, de presă, memorialistice, orale, în diferite limbi, preluate din diverse fonduri / depozite arhivistice, muzeale, de bibliotecă, personale etc. Istoriografia românească, bulgară, turcă etc. a problemei, la nivelul anului 1998 (al finalizării tezei de doctorat), era modestă, „*Nu există o lucrare special consacrată comunității turco - musulmane din Dobrogea în perioada 1878 - 1918, privită sub cele mai diverse aspecte. De asemenea, perioada care face obiectul temei noastre nu a fost îndeajuns aprofundată printr-un studiu al izvoarelor de bază, deși unele contribuții au tratat anumite aspecte în mod special*” (p. 41).

Autorul și-a structurat cercetarea specifică în două mari capitole, întregite cu o secțiune de *Concluzii* (pp. 159 - 162) și cu *Bibliografie* (selectivă, pp. 163 - 175). Imediat după anexarea provinciei dunăreano - maritime (noiembrie 1878), a început procesul complex de *Integrare a comunității turco - musulmane din Dobrogea în viața statului român (1878 - 1900)* – (pp. 47 - 110). Comunitatea turco - islamică din Dobrogea a fost colonizată în provincia bizantină Paristrion (Paradunavon) încă din secolul XIII, când triburi seldjukide au fost așezate pe teritoriul dintre Dunărea inferioară și Marea Neagră. Dobrogea a fost cucerită militar de către otomani în perioada 1418 - 1484 și consolidată politico - administrativ, demografic, social, economic, religios etc. în secolul XVI. Sub stăpânire otomană, au urmat colonizările cu alte populații musulmane, în secolele XV - XVIII, iar la sfârșitul veacului XVIII cu tătari din Pen. Crimeea, după cucerirea provinciei de către rușii expansioniști ai țarinei Ecaterina a II-a. Colonizările musulmane din secolele XVII - XVIII, evoluția problemei orientale, situația militaro - politico - diplomatică din Europa etc. au menținut stăpânirea

otomană în Dobrogea, devenită provincie de frontieră, și în primele trei sferturi ale secolului XIX.

Autoritățile militare și civile românești au preluat Dobrogea succesiv, începând cu 14 noiembrie 1878 până la sfârșitul lunii aprilie 1879, când ultimele trupe rusești au evacuat Tulcea. „*Revenirea Dobrogei la statul român a necesitat măsuri complexe, care urmăreau o integrare cât mai rapidă, ținându-se însă cont și de specificul local. (...) (Ele - măsurile complexe - compl. DP) se vor concretiza în legi, decrete, regulamente. (...) Emiterea actelor cu caracter legislativ devenea absolut necesară în situația în care instalarea administrației române se impunea tot mai mult*”, a precizat prof. Stelian Dumitrescu. Legislația care a stabilit cadrul legal al anexării Dobrogei și a integrării ei în România independentă a fost: *Regulamentul de administrație publică asupra organizațiunei judecătorești în Dobrogea* (semnat de Carol I la 11 noiembrie 1878), *Regulamentul pentru împărțirea și organizarea administrativă a Dobrogei* (decretat la 13 noiembrie 1878), *Decretul de numire a prefecților județelor Constanța și Tulcea* (semnat de Carol I la 13 noiembrie 1878), *Decretul domnesc referitor la sistemul proprietății în Dobrogea* (din 29 decembrie 1878), *Legea pentru organizarea Dobrogei* (din 9 / 21 martie 1880) - (numită de Mihail Kogălniceanu „o Constituțiune dată Dobrogei”), *Legea pentru regularea proprietății imobiliare în Dobrogea* (promulgată la 31 martie 1882), *Legea pentru organizarea judecătorească a Dobrogei* (votată în martie 1886).

Pe lângă problemele politice, sociale, juridice, economice, religioase etc. ce trebuiau rezolvate încă din noiembrie 1878, a fost soluționată și problema reîntoarcerii populației musulmane refugiate în Rumelia în timpul războiul ruso / româno - otoman și repunerii acesteia în posesia / proprietatea bunurilor mobile și imobile lăsate / părăsite în Dobrogea în timpul conflictului sud - dunărean. Reconstituirea drepturilor de proprietate și a proprietăților mobile și terane ale respectivei populații islamice dobrogene s-a realizat succesiv în perioada 1879 - 1894, după aducerea de la Istanbul în România, interpretarea și aplicarea prevederilor înscrisurilor oficiale din *Registrelle* proprietăților otomane din Dobrogea (pp. 85 - 87).

Drepturile politico - juridice ale locuitorilor Dobrogei, indiferent de etnie, au fost acordate și exercitate în conformitate cu *Legea pentru organizarea Dobrogei*, din martie 1880, în regim special de integrare românească, cu *Constituția României*, revizuită în 1884, cu alte legi specifice, până la legea din 1909 (p. 103). S-a organizat, de asemenea, învățământul primar, gimnazial și liceal în limba română, de stat și particular. Acestora li s-a adăugat învățământul religios musulman, de stat și particular, cel mai important și mai cunoscut exemplu fiind al Seminarului musulman de la Babadag (1889 - 1901), mutat ulterior la Megidia de la începutul secolului XX (p. 91). Organizarea și viața religioasă a locuitorilor Dobrogei, indiferent de religie, au fost reglementate prin legi specifice, după 1880 - 1884 (pp. 77, 91, 93, 94).

Problema emigrării populației musulmane turco - tătare din Dobrogea în Imperiul Otoman după 1878 nu a fost rezolvată de autoritățile centrale și locale

românești, cum nu a fost rezolvată nici oportunitatea colonizărilor românești în teritoriul dintre Dunărea inferioară și Marea Neagră (politică coerentă, de durată, calendar, zone de colonizare, resurse umane - financiare, construcții de noi sate, târguri, orașe, căi de comunicație, școli, spitale, clădiri de primării, biblioteci, teatre etc.). O statistică demografică incompletă indică, pentru Dobrogea în 1878, un număr de peste 36.000 de locuitori musulmani turco - tătari, fără cei 80.000 - 90.000 de refugiați în zona Edirne - Istanbul, iar în 1899 peste 41.000. Precizez că zeci de mii de refugiați musulmani au revenit în Dobrogea (jud. Constanța și Tulcea) în valuri succesive, începând cu anul 1879.

Structura etnică mozaicată și colaborarea între etniile dobrogene au fost caracteristici demo - sociale ale Dobrogei în ultimele două decenii ale secolului XIX. Sugestivă este o caracterizare de dicționar a celui mai mare port românesc de la Marea Neagră: „*Populația Constanței e amestecată, ca și a Dobrogei în general, însă din cauză că orașul e și port maritim, toate națiunile și-au dat aici întâlnirea*” (pp. 108 - 109). Deja după două decenii de anexare românească, Dobrogea a făcut pași importanți pe calea integrării complexe în Regatul României. Dar mai existau încă obstacole de trecut și elemente moderne, democratice, constituționale de introdus, astfel încât *Comunitatea turco - musulmană din Dobrogea în cadrul statului român (1900 - 1918)* să devină o minoritate de referință a structurii etnice a Regatului, iar provincia dintre Dunărea inferioară și Marea Neagră o punte de legătură cu orizontul maritim și oceanic mondial (pp. 111 - 158).

„*Pentru comunitatea turco - musulmană din Dobrogea, perioada 1900 - 1918 a însemnat o prelungire a acomodării ei la situația nou creată după 1878. Ea va participa, în cadrul statului român, atât la eforturile de modernizare a provinciei, cât și la momentele și evenimentele majore, ca de exemplu sfârșitul regimului excepțional prelungit și acordarea de drepturi politice locuitorilor Dobrogei, războiul balcanic și războiul pentru întregirea națională a României. Pe de altă parte, seceta prelungită până în prima decadă a secolului trecut a avut repercursiuni asupra tuturor locuitorilor Dobrogei, statul încercând prin ajutoare să facă mai ușor de suportat efectele ei. În acest context trebuie amintit și fenomenul emigrării, semnalat către sfârșitul secolului al XIX-lea, mai evident la începutul secolului următor și amplificat după Primul război mondial. (...) Pentru perioada 1900 - 1918 ele (cauzele emigrării - completare DP) au fost de ordin local și temporar, fenomenul preocupând toate guvernele care s-au succedat și care au încercat să îl stopeze sau să îl diminueze*”, a concluzionat prof. Stelian Dumitrescu (p. 111).

Actele legislative care au stimulat evoluțiile complexe din Dobrogea în primele două decenii ale secolului XX au vizat aspecte administrative (*Legea pentru organizarea comunelor rurale*, în vigoare de la 1 mai 1904; *Legea de modificare a organizării Dobrogei*, în vigoare de la 19 decembrie 1912), politico - cetățenești (*Legile de acordare a drepturilor politice și de înlăturare a regimului excepțional din administrație*, din 1909, 1910 și 1912), teritoriale - provinciale (*Legea pentru organizarea Dobrogei Noi / Cadrilaterului*, în vigoare de la 1 aprilie 1914). „*Cu toate că au fost alocate mari investiții în obiective de interes național*

și public, la care se adaugă eforturile administrației locale - (...) cazul orașului Constanța - de modernizare, de occidentalizare, Dobrogea își păstra caracterul oriental”, a precizat autorul.

Evoluția statistică a populației musulmane turco - tătare din Dobrogea a fost un alt barometru al identității provinciei în intervalul studiat de autor. Astfel, în tabelul următor am sintetizat principalele date statistice ale realităților demografice amintite, înserate în carte dar neorganizate într-un centralizator orientativ, relevant și lămuritor.

Nr. crt.	Anul recensământului/ statisticii	Județul / regiunea	Nr. total locuitori	Din care turci	Din care tătari	Total populație musulma-nă	% din totalul populației
1.	1877	Dobrogea	c. 150.000 (datele consu lui francez Laigne)	-	-	-	-
2.	August 1877	Tulcea (sandjak)	111.859 (statistica Marelui Stat Major rus)	-	-	56.849	50,8 %
3.	1877 - 1878	Dobrogea	-	-	-	c. 80.000 – 90.000 (statistica publicistului francez A.Ubicini)	-
4.	Iulie 1878	Dobrogea	-	-	-	c. 80.000 (statistica generalu-lui rus Stolîpin)	-
5.	Noiembrie 1878	Dobrogea	74.514 (statistica geografului francez E. de Martonne)	-	-	36.492	49 %
6.	Noiembrie 1878	Dobrogea	c. 90.000 (datele consu lui francez Laigne)	-	-	-	-
7.	1878	Dobrogea	101.942 (statistica zia rului „Telegraful român”, Sibiu,	-	-	23.033	22,6 %

			16.10. 1879)				
8.	1880	Constanța	-	11.126	23.498	34.624	-
9.	1882	Cadrilater	-	-	-	136.224	-
10.	1896 - 1897	Constanța	112.227	7.230	20.980	28.210	25 %
11.	1899	Dobrogea	-	-	-	41.667	-
12.	1899	Tulcea	123.192	-	-	-	-
13.	1902	Constanța	-	7.507	21.867	29.374	-
14.	1903	Dobrogea	-	-	-	35.964	-
15.	1904	Dobrogea	-	-	-	34.885	-
16.	1904	Tulcea	136.213	3.351	2.160	5.511	4 %
17.	1905	Tulcea	138.785	3.510	2.078	5.588	4 %
18.	1905	Constanța	156.966	7.245	23.208	30.453	19,4 %
19.	1905	Dobrogea	295.751	10.755	25.286	36.041	12,2 %
20.	1906	Constanța	-	-	-	30.500	-
21.	1906	Tulcea	-	-	-	5.948	-
21.	1906	Dobrogea	-	-	-	36.448	-
23.	1910	Constanța	168.653	6.766	21.659	28.425	16,85 %
24.	1910	Tulcea	159.519	4.171	1.502	5.673	3,55 %
25.	1910	Dobrogea	328.172	10.937	23.161	34.098	10,4 %
26.	1913	Constanța	-	14.933	20.209	35.142	-
27.	1913	Tulcea	-	5.159	1.141	6.300	-
28.	1913	Dobrogea	380.202	20.092	21.350	41.442	10,9 %
29.	Mai 1917	Dobrogea (6 subdivi ziuni admi nistrative)	169.322	-	-	35.066	20,7 %
30.	Februa rie 1918	Dobrogea (6 subdivi ziuni admi nistrative)	162.864	-	-	29.452	18,1 %

O analiză atentă asupra acestor statistici demografice, în condițiile în care primele recensăminte sistematice, realiste, corecte ale populației Dobrogei s-au derulat abia la sfârșitul secolului XIX, iar unele date sunt aproximative, conduce la concluzia că numărul locuitorilor musulmani turco - tătari ai provinciei a scăzut continuu în perioada analizată de autor, de la 80.000 - 90.000 în 1877, înainte de începerea Războiului ruso / româno - otoman, la aprox. 30.000 în februarie 1918, către sfârșitul Primului război mondial, cu o diminuare progresivă de peste 250 %.

Sistemul de învățământ - educație din Dobrogea s-a dezvoltat în perioada 1878 - 1918, mai ales după aplicarea *Legii de organizare a Dobrogei* din martie 1880. Structurat pe două nivele, primar și secundar (gimnazial, liceal, real, de belle - arte, profesional, de fete) și pe trei categorii, de stat, particular, confesional, învățământul dobrogean a reorganizat și a dezvoltat școala primară rurală și urbană, a consolidat cea secundară, oferind diverse oportunități educaționale pentru școlarii gimnaziști, atât pentru dezvoltarea lor profesională, cât și pentru formarea lor

moral - civică, democratică, constituțională, ca viitori cetățeni onești și responsabili ai Dobrogei și ai României (pp. 148 - 158).

„În perioada 1878 - 1918, a concluzionat în final prof. Stelian Dumitrescu, *comunitatea turco - musulmană din Dobrogea s-a integrat treptat în cadrul și în viața statului român, păstrându-și însă individualitatea și contribuind, în același timp, la stabilirea unor bune raporturi interetnice în contextul demografic eterogen al Dobrogei*” (p. 162).

O eventuală ediție a II-a a cărții trebuie să rezolve unele probleme și lipsuri ale ediției I: greșeli de tipar supărătoare, dovadă a ne-corectării sau verificării sumare a formei finale pentru tipar; greșeli contextuale ale unor date statistice - demografice pentru perioada 1878 - 1918; ne-actualizarea științifică a textului din 1998 la nivelul anului 2015; lipsa rezumatului într-o limbă străină; absența unui indice general, pentru rapida orientare în volum; inexistența unor hărți ale României, Balcanilor, Dobrogei; ne-includerea în cuprinsul cărții a unei anexe documentare, imperios necesare pentru susținerea științifică a analizelor și concluziilor monografiei. **Toate aceste aspecte perfectibile nu știrbesc însă meritul cărții prof. Stelian Dumitrescu de a fi, deocamdată, singura monografie a temei enunțate în titlu și dezvoltate în volum.**

—► Ion Burlacu, *Năravuri și obiceiuri domnești în epoca fanariotă*, Editura Istros, Brăila, 2017, 203 p.

Ion Burlacu ne oferă o nouă analiză a societății fanariote din Principatele Române extracarpatiche, focalizându-se pe *Năravuri și obiceiuri domnești în epoca fanariotă*, Editura Istros, Brăila, 2017, 203 p. Noua carte se înscrie pe linia tematică a celorlalte două publicate anterior, de introspecție a relațiilor complexe otomano - române în evul mediu și la începutul epocii moderne: *Mita (rüşvet-ul) în relațiile româno - otomane (1400 - 1821)*, cu Prefață de Prof. Mihai Maxim, Editura Istros, Brăila, 2014; *Pâra, mita și înșelăciunea la Neculce*, cu Prefață de Prof. Mihai Maxim, Editura Istros, Brăila, 2015. Iată un triptic istoriografic care analizează și prezintă varii aspecte ale coabitării complexe seculare româno - otomane între centrul de putere de la Istanbul și tributarii din zona carpato - dunăreană: mita, pâra, înșelăciunea, năravurile dăunătoare, obiceiurile nesănătoase.

Motto-ul cărții este semnificativ și paradigmatic: “*Lupul își schimbă părul, dar năravul ba!*”, proverb mioritic care este o foarte sugestivă introducere la o temă și la o realitate de data aceasta umană. Pentru a echilibra balanța paremiologică, autorul a adăugat și proverbul: “*Nu este om fără cusur!*”, în care se recunoaște deja rezonanța orientală a terminologiei tematice.

“*Cuvântul nărav*, a explicat Ion Burlacu, *provine din cuv. slv. права și înseamnă: obicei, comportare, morav, deprindere rea, viciu, patimă, a obișnui să pretindă ceva ca pe un drept al său, a fi capricios, dificil, a fi încăpățânat. Mai are și înțelesul de defect fizic, infirmitate, boală, cusur, imperfecțiune. Deși, practic, nu există om lipsit de nărav, problema care se pune este aceea că această adevărată pacoste este cu atât mai periculoasă cu cât posesorul ei îndeplinește o funcție mai*